

УДК 821.161.3

Круглова Вольга Валянцінаўна

кандыдат філалагічных навук,
дацэнт кафедры рамана-германскіх моў
міжнароднай прафесійнай дзейнасці
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
г. Мінск, Беларусь

Olga Kruglova

PhD in Philology, Associate Professor
of the Department of Romano-Germanic
Languages of International Professional
Activities
Belarusian State University
Minsk, Belarus
kruglova_olga92@mail.ru

ЛЕКСІКА-ГРАМАТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ПольшКАМОЎНАЙ ЛІРЫКІ ЯНКІ ЛУЧЫНЫ

LEXICON-GRAMMATICAL FEATURES OF THE POLISH LYRICS BY YANKA LUCHYNA

У артыкуле ўпершыню даследуюцца моўныя асаблівасці польскамоўнай лірыкі Янкі Лучыны. Вызначаецца адметнасць лексічнай і граматычнай пабудовы верша. Характарызуюцца спосабы дасягнення паэтычнай выразнасці. Аналізуецца месца і роля лексічных і граматычных канструкцый. Падкрэсліваецца ўвага Янкі Лучыны да выбару моўных сродкаў.

Ключавыя словы: клічны склон; загадны лад дзеяслова; умоўны лад дзеяслова; ступені параўнання прыметніка; ступені параўнання прыслоўя; памяншальна-ласкальная форма назоўніка; паралелізм; прыметнікі колеру.

The article examines for the first time the linguistic features of the Polish lyrics by Yanka Luchyna. The distinctiveness of the lexical and grammatical structure of the poem is determined. Methods of achieving poetic clarity are described. The place and role of lexical and grammatical constructions is analyzed. Yanka Luchyna's attention to the choice of linguistic means is emphasized.

Key words: vocative case; imperative form of the verb; conditional form of the verb; degree of comparison of adjective; degree of comparison of adverb; diminutive form of noun; parallelism, adjectives of color.

Мова літаратурнага твора адрозніваецца ад агульнанацыянальнай. Мастацкая мова мае шэраг асаблівасцей, неўласцівых агульналітаратурнай мове. Ю. М. Лотман адзначае: «... уваходзячы ў склад адзінай цэласнай структуры верша, значныя элементы мовы аказваюцца звязанымі складанай сістэмай адносін, супастаўленняў і супрацьпастаўленняў, немагчымых у звычайнай моўнай канструкцыі. Гэта надае і кожнаму элементу асобна, і ўсёй канструкцыі ў цэлым асаблівую семантычную нагрузку. Словы, сказы і выказванні, якія ў граматычнай структуры знаходзяцца ў розных,

без рыс падабенства, і несупастаўляльных пазіцыях, у мастацкай структуры аказваюцца супастаўляльнымі і супрацьпастаўляльнымі, у пазіцыях тоеснасці і антытэзы, і гэта раскрывае нечаканы, немагчымы па-за вершам, новы семантычны змест. <...> семантычную нагрузку атрымліваюць элементы, якія не маюць яе ў звычайнай моўнай структуры» [1, с. 49].

У вершаванай мове ўжываюцца лексічныя адзінкі, значэнне якіх часта адрозніваецца ад агульнавядомага. Ю. М. Лотман падкрэслівае: «Слова ў вершы – гэта слова з натуральнай мовы, лексічная адзінка, якую можна знайсці ў слоўніку. І тым не менш яно аказваецца не роўным самому сабе. Менавіта падабенства, яго супадзенне са “слоўнікавым словам” дадзенай мовы стварае адрозненне паміж то разыходзячыміся, то збліжаючыміся, але адзеленымі і супастаўленымі адзінкамі: агульнамоўным словам і словам у вершы» [1, с. 91].

У мастацкім творы паэт надае слову асаблівае значэнне, якое можа быць зразумелым толькі ў кантэксце. Ю. М. Лотман сцвярджае: «... верш – гэта адначасова і паслядоўнасць слоў, і слова, значэнне якога не раўняецца суме значэнняў яго кампанентаў...» [1, с. 97].

Моўныя адзінкі ў паэтычны творы могуць мець больш / менш шырокае / вузкае значэнне. Паводле Ю. М. Лотмана, у паэзіі выяўляюцца наступныя рысы [1, с. 47]:

1. Любыя элементы моўнага ўзроўню могуць узводзіцца ў ранг значных.

2. Любыя элементы, якія з'яўляюцца ў мове фармальнымі, могуць набываць у паэзіі семантычны характар, атрымліваючы дадатковыя значэнні.

У вершаваным творы назіраецца асабліва граматычная пабудова для дасягнення пэўнага сэнсу. Ю. М. Лотман заўважае: «... граматычныя значэнні, дзякуючы таму, што стыхійнае несвядомае іх выкарыстанне ў мове замяняецца значымай пабудовай тэксту мастаком, могуць набываць незвычайную для іх сэнсавую выразнасць, уключаючыся ў незвычайныя апазіцыі» [1, с. 91]

Адной з характэрных рыс мастацкай мовы з'яўляецца наданне слову абсалютна новага значэння. Б. В. Тамашэўскі адзначае: «Звычайны спосаб стварэння мастацкай мовы – выкарыстанне слова ў незвычайнай асацыяцыі. Мастацкая мова стварае ўражанне некаторай навізны ў абыходжанні са словамі, з'яўляецца своеасаблівым новаўтварэннем. Слова як бы набывае новае значэнне» [2, с. 33]

Мэтай кожнага літаратурнага твора з'яўляецца перадача пэўнай думкі: «Маўленне, у якім прысутнічае ўстаноўка на выражэнне, называецца мастацкім» [2, с. 28].

У творы «Lirnik wioskowy» Янка Лучына называе паэта лірнікам, як у даўнія часы называлі асобу, якая пісала вершы, і надзяляе яго атрыбутам – лірай – сімвалам мастацтва. Зваротак (назоўнік у форме клічнага склону) пачынае верш і некалькі разоў паўтараецца: «Liro ty moja śpiewna!» [3, s. 72–73], што звяртае ўвагу на цэнтральнага адрасата твора – ліру.

Лірычны герой заклапочаны знікненнем цікавасці да творчасці і імкнення знайсці прычыну. Менавіта да ліры адрасуюцца шматлікія пытанні.

Адным з адказаў з’яўляюцца складаныя жыццёвыя ўмовы, якія не даюць часу і магчымасці на чытанне. Янка Лучына супрацьпастаўляе сучаснае мінуламу пры дапамозе дзеясловаў у цяперашнім часе і адмоўных часціц *не*, *ні* і прыназоўніка *без*, што стварае вобраз мінулага, больш спрыяльнага для папулярнасці паэзіі:

Ludzie dbają *nie* wiele i o hymny w kościele

I o piosnki w gospodzie.

Nie pytają spótcześni *ni* o modły, *ni* pieśni...

.....

Cisza... zmiłkli śpiewacy, gdy *bez* chleba i pracy

Snują tłumy płaczące,

Gdy w zadumie o jutro też zwątpienia *nie* utra... [3, s. 72–73].

Паэт ужывае дзеясловы са значэннем ‘закончыць дзеянне’: «dawny zasób *znikł* zwolna», «*wyczerpano* kapitał», «*zmiłkli* śpiewacy», каб больш дакладна паказаць наяўнасць пэўных дзеянняў у мінулым і адсутнасць у сучасным.

Наступная прычына крыецца ў перавазе замежнай культуры над айчыннай. Янка Лучына пры дапамозе прыметнікаў і прыслоўяў у вышэйшай ступені параўнання супрацьпастаўляе замежную і айчынную паэзію:

Gdzieś ty piosnko *dawniejsza*?!.Czyż pieśń obca *piękniejsza*?..

Czy nam *lepiej* przypada? [3, s. 72–73].

Спраба лірычнага героя ажывіць творчасць выражаецца дзеясловамі ў форме загаднага ладу і формамі клічнага склону:

Zbudź się, zbudź się z zadumy, *uderz* pieśnią; na tłumy

Liro przodków *świetlana*!

Zagrzmij w struny nam *wieszczce*, *ukaz* cuda, ach jeszcze

Sławna Liro Bojana.

Hej! *lirniku*, hej *młody*! – *idź* z twą bracią w zawody

Wieści braciom *daj* chyże!

Kiedyś wioski *śpiewakiem*, nad polami *mknij* ptakiem.

Skonaj, grając na lirze!

.....

Piosnko!., piosnko ludowa! zolbrzymieją tve słowa...

.....

*Liro! słowem ojczystem, pieniem dla nas graj czystem
Głośniej, niż dzwonów spiże!*

*A ty, komu Bóg we śnie czarodziejskie szle pieśni,
Skonaj, grając na lirze! [3, s. 72–73].*

Верш «Dwie zorze» паказвае душэўны стан лірычнага героя да і пасля сустрэчы з каханай. 6 строф займае маляўнічае апісанне прыгажосці наваколля перад сустрэчай, а падчас сустрэчы ўсе прыродныя аб'екты Янка Лучына называе адмоўным займеннікам «*Jam nic nie widział*» [3, s. 74–75], бо ў дадзены момант для лірычнага героя нічога не мела значэння, акрамя каханай.

У творы «*Na przewozie*» паказ неадукаванасці сялян узмацняюць адмоўныя часціцы:

*Ni skoczyć rażno w ochoczy taniec,
Ni piosnki usnuć nie umie [3, s. 76–78].*

Янка Лучына выражае ўпэўненасць у магчымасці сялян здабыць ураджай, дзякуючы працавітасці, і ўжывае дзеясловы ў форме 2-й асобы множнага ліку, тым самым ствараючы зборны вобраз супольнасці, у якой дабрабыт вышэйшых слаёў залежны ад працы ніжэйшых слаёў:

*Mamy chleb żytni – tośmy bogaci!
Mamy dość lasu i paszy [3, s. 76–78].*

Пры дапамозе форм меснага склону ў вершы «*Pyszny widok*» перадаецца бязмежнасць горнага пейзажу:

*Tam na skałach skał gromada,
Z wiecznych śniegów wód kaskada
Z rykiem pędzi po opoce...*

.....

*Że się gubi człek w przestrzeni.
Tam z wierzchołka oko sięga
W nieskończonej dali szlaki,
W górze końca nie ma światom... [3, s. 79–81].*

Лірычны герой, знаходзячыся на чужыне, увесь час успамінае радзіму, пра што сведчыць ужыванне прыслоўяў са значэннем 'пастаянна':

*I tak ciągle, i tak zawsze!
Gdy co piękne – schylam czoło <...>
Lecz – nie oddam duszy za nie! [3, s. 79–81].*

У творы «Ja umierać nie chcę...» выкарыстанне дзеепрыслоўяў паказвае бессэнсоўнасць дзеянняў (вырубка дрэва, пазбяганне смерці, прадбачанне ранняй смерці):

Kędzierzawą brzoźkę rankiem dla swawoli
Chłopak, *idąc* drogą, przerażał toporem.
Pod słoneczną spieką *wiedniejąc* powoli,
Zamarła brzezina jeszcze przed wieczorem.
Postrzelony jeleń rankiem padł na wrzosa,
Padł, *uchodząc* śmierci, ciemnym *pędząc* borem...

.....

Nie czas świat porzucić, starców *idąc* wzorem... [3, s. 84–85].

Граматычны паралелізм у першай частцы наводзіць лірычнага героя на думку наканаванасці і немагчымасці супрацьстаяць лёсу:

Zamarła brzezina jeszcze przed wieczorem. <...>

I *zakończył* życie jeszcze przed wieczorem [3, s. 84–85].

У другой частцы дзякуючы выкарыстанню граматычнага пералелізму паказана вера лірычнага героя ў лепшую будучыню:

Ja *umierać* *muszę* jeszcze przed wieczorem. <...>

Lecz ja *umrzeć* *nie chcę* jeszcze przed wieczorem. <...>

Ja *umierać* *nie chcę* jeszcze przed wieczorem [3, s. 84–85]

У элегіі «Na cmentarzu» пры дапамозе прыслоўяў і займеннікаў са значэннем ‘бліжэйшае месца’ і ‘далейшы аб’ект’ супрацьпастаўляецца свет жывых і мёртвых:

Jak *tu* zacisznie! – gwar nie dolata
Miastowych zgiełków. Mową bez słów
Przemawia wieczność z *tamtego* świata

Grobowem echem w *tem* państwie snów [3, s. 86–87]

У творы «Gdzieś ty moja piosenka?» працяглая адсутнасць натхнення перададзена пры дапамозе назоўнікаў са значэннем ‘часавы перыяд’. Пералічэнне адбываецца ад найбольш кароткага да найбольш доўгага перыяду, што паказвае паступовы адыход ад творчасці:

Tak przemija *dzień* po *dniu*

I *miesiące* i *lata*... [3, s. 88–89].

Лірычны герой і песня паўстаюць як адзінае цэлае, пра што сведчыць выкарыстанне дзеясловаў у форме другой асобы множнага ліку:

Roztlim dumań iskierki

Łzą ożywczą *zapłaczem*! [3, s. 88–89].

Верш «Kurs literatury powszechnej końca XIX wieku» – міні-гісторыя беларусаў канца XIX стагоддзя. Кожнаму этапу жыцця адпавядае літаратурны жанр: «piosenka» – маладосць, «roemat» – утварэнне сям’і, «powieść» – выхаванне дзяцей, «dramat» – старасць [3, s. 93–94].

Твор «Na jubileusz Orzeszkowej» уяўляе сабой падзяку Элізе Ажэшцы ад прадстаўнікоў розных слаёў насельніцтва, што паказана пералічэннем тыпаў будынкаў, адпавядаючых асобным сацыяльным сляям: «Pałac i chata, dworki i warsztaty» [3, s. 95].

Верш «Z dziejów życia i pieśni» – міні-біяграфія Янкі Лучыны. Сціпласць, уласцівая лірычнаму герою ў маладосці, перадаецца дзеясловамі са значэннем ‘непакоіцца, не мець адвагі’: «Kryłem się», «Bo przy niej wzroku // Podnieść nie śmiałem // <...> Błędłem i drżałem» [3, s. 96–102].

У творы «W pogoni za szczęściem» супастаўляюцца розныя погляды на шчасце. Пры дапамозе прыметніка і прыслоўя ў вышэйшай ступені параўнання паэт падказвае, калі дасягненне мэты найбольш відавочнае: «Tem blask jest *piękniejszym*, im *mniej* jest nadziei, // Że rątnik już celu doścignie» [3, s. 103–104].

У вершы «Co lubię?» Янка Лучына паказвае свае любімыя заняткі, ужываючы дзеясловы руху, дзякуючы чаму ствараецца ўражанне імкліваасці: «wyskoczyć i pędzić», «leć / lecę», «przesadził», «puścić się», «drzeć się», «nieś» [3, s. 105–106].

Твор «Plus quam perfectum» – узнаўленне вядомай паэту гісторыі. Янка Лучына ўжывае дзеяслоў са значэннем няўпэўненасці: «*Nie wiem, ile prawdy mieści...*» [3, s. 107–111].

Верш «Piosnka o racza» нагадвае песню-вяснянку. Араты, працуючы ў полі, дакладна ўяўляе будучы ўраджай, што перадаецца формамі дзеясловаў у будучым часе:

Matka ziemia czarna,
Kiedy ją *poorzę*,
Chętnie *przyjmie* ziarna –
I *wyrośnie* zboże.
Ciepły wietrzyk *wionie*
Chmura łzę *wyleje*,
Zboże na *zagonie*
Wnet *pozielenieje*.
Piękne *będą* runie
Wzrosną wyżej *jeszcze*,
Kłós *się* z nich *wysunie*,

Z wiatrem *zaszeleszczę*.
W kłosie *będzie* ziarno,
To bogactwo nasze [3, s. 112–113].

Значнае месца ў вершы займаюць назоўнікі памяншальна-ласкальнай формы, што набліжае яго да фальклору: «woliki», «jaskółeczka», «grzeszotka», «muszki», «piosenka», «wietrzyk» [3, s. 112–113].

Твор «Przedwiośnie» перадае настрой, выкліканы надыходам вясны. Пры дапамозе часціц са значэннем 'пачатак дзеяння' і 'працягванне дзеяння' паэт супастаўляе гатоўнасць і негатоўнасць прыроды да сустрэчы вясны:

*Już mętnie zagrały ruczaje,
Lecz jeszcze pod śniegiem śpi ziemia spowita,
Śpią jeszcze i pola i gaje.*

.....

Śpią jeszcze i lasy i łąny.

.....

Że jeszcze nam wiosny nie będzie [3, s. 114–115].

У вершы «Na powodzian», каб узмацніць уражанне ад бяды затапельцаў і сцвердзіць, што патоп адбіўся на ўсіх жыхарах краю, Янка Лучына выкарыстоўвае займеннікі са значэннем 'адносіцца да асобнага аб'екта групы': «Biednych kmiotków *całe* mienie», «Zrujnowany *każdy* kątek». Паказваючы моц селяніна, паэт ужывае прыметнікі ў найвышэйшай ступені параўнання:

*Tyś najcichszy, najskromniejszy,
Tyś wyorał wiek dzisiejszy.*

Tyś go kupił praca, potem... [3, s. 116–118].

У творы «O zmroku» пры дапамозе ўступальнага злучніка паэт дэманструе безвыніковыя намаганні героя пазбавіцца ад негатыўных перажыванняў нягледзячы на прыгажосць наваколля, якой ён любуецца.

*Zawsze ze mną czarna jędra,
Choć się śmieję, – ona we mnie,
Chcę uciekać – lecz dopędza,
Chcę się ukryć, – lecz daremnie* [3, s. 119–120].

Янка Лучына выражае пажаданні лірычнага героя дзеясловамі ў форме ўмоўнага і загаднага ладу:

*Chciałbym rybką w wód kryształe
Płynąć, płynąć w zimnej toni!
Niech mię skryją modre fale,
Niech tęsknota nie dogoni.*

Chciałbym ptakiem szybkim lotem
Hej! w powietrznej *mknąc* przestrzeni
I *zapomnieć* nawet o tem,
Na co ludzie przeznaczeni.
Choć sen grobu nie ponętny,
Chciałbym zasnąć i *czuć* we śnie
I na świat ten obojętny...

Słyszec, tworzyć tylko pieśni! [3, s. 119–120].

У вершы «Образек» заканчэнне цяжкага працоўнага дня селяніна перададзена пры дапамозе дзеясловаў са значэннем ‘вяртацца’: «*Ruszył, krocząc szeroko: // Skrzyły wrota, znikł w bramie*»; «*Bydło wraca i staje...*»; «*Powracają wieśniacy...*» [3, s. 121–126].

У творы «Jesień (Chłodny, ostry, przenikliwy...)» паэт выкарыстоўвае прыметнікі са значэннем ‘рэзкі, моцны’, каб паказаць негатыўны ўплыў стихій: «*Chłodny, ostry, przenikliwy / Wiatr przez puste wieje niwy*» [3, s. 132–133].

Просьбу селяніна аб добрым ураджаі пісьменнік перадае пры дапамозе дзеясловаў у форме загаднага і ўмоўнага ладу:

„*Mocny Boże! niech* ku wiośnie,
Na las patrząc, żyto rośnie!
Niech je w porę deszczyk *rosi,*
Ciepłe tchnienie wiatr przynosi,
Skwar słoneczny nie dopieka,
By wyrosła wyżej człeka!”

.....

Rośnij krzepka na swem łonie,
Niechaj *cieszą się* ziemianie!

Niech *sowicie się optaca* [3, s. 132–133].

У вершы «Do roety» Янка Лучына заахвочвае паэта быць сапраўдным творцам і прапануе дзеянні, неабходныя для гэтага, выражаныя дзеясловамі ў форме загаднага ладу:

Budź dumy, co smucą:
Niech w piersiach *zanucą*
Pieśń wzniosłą! *Niech* *wzlata*
Myśl w piękny kraj świata.
Uśmierzaj społeczne
Boleści odwieczne!
Niech w łonie *kołata*
Uczucie dla brata.

*Rzuć w duszę i serce
Myśl w drobnej iskie,rcie,
Rozdmuchaj – niech płonie,
Miłości żar w łonie!
Niech siatki nerwowe
Zadrgają jak struny,
A słowa, miarowe
Ciskają pioruny.
Pokochaj twej ziemi
Piersiami całemi...*

.....

*Pokochaj sny złote
Dziecinnych lat świadki...*

.....

*Poszukaj podniety
W uczuciu kobiety,
Nieś serce jej własne*

I w oczy *patrz* jasne... [3, s. 134–135].

У творы «Ruń» Янка Лучына выкарыстоўвае форму дзеяслова прошлага часу сярэдняга роду, якая адсутнічае ў славянскіх мовах, адухаўляючы збожжа: «*Jam wyrosło z ziemi*». Значнае месца займаюць назоўнікі ў памяншальна-ласкальнай форме: «*trawka*», «*chmurka*», «*łezki*», «*słoneczko*», «*wietrzyk*», «*kwiatki*», «*ziarnka*» [3, s. 136–137], што выражаюць падзяку прыродзе.

Верш «*Kotysanka*» ўяўляе сабой песню маці, звернутую да дзіця. Вобраз маленькага сына дапамагаюць стварыць назоўнікі ў памяншальна-ласкальнай форме: «*grączki*», «*główkę*», «*gwiazdek*», «*włoski*», «*słonko*» [3, s. 138–139].

Твор «*Pożegnanie*» – гэта своеасаблівае падсумаванне жыццёвага шляху. Перыяды жыцця лірычнага героя акрэсліваюцца пры дапамозе розных часавых форм дзеясловаў. Лірычны герой разважае пра цяперашні час, паказваючы падзеі, што звычайна адбываюцца ў знаёмых яму мясцінах (дзеясловы цяперашняга часу), задумваецца пра тое, што чакае яго ў будучым (дзеясловы будучага часу), і ўспамінае мінулае як найлепшую пару ў жыцці (дзеясловы прошлага часу):

*Zmuszony was pożegnać, pola, łąki, knieje,
Gdzie wiatr znany z nad Niemna aromatem wieje,
Gdzie tęskne dumki gwarzy sośnina przy jodle,
Ja się o jedną łaskę do Ciebie, Boże, modłę:*

Żeby, gdy duch *opuści* skołatane ciało,
 Gdy *zastygnie* to serce, co Litwę *kochało*,
 Żeby – zwłoki me *przyjął* cichy na wsi cmentarz,
 Gdzie każdy wzgórek *mówi*: „czy ty mnie *pamiętasz*,
 Gdy młody, pełen siły, z strzelbą na ramieniu,
Przebiegałeś ochoczo z dziesięć mil w promieniu” [3, s. 142–143].

У вершы «Гłos тлуму» Янка Лучына раіць паэту адмовіцца ад творчасці або спалучыць паэзію з жыццём народа, або звярнуцца да прозы. Парады выражаны дзеясловамі ў форме загаднага ладу:

Zamilknij lirniku, nie trzeba nam pieśni!
 Złóż na bok śpiewacze narzędzie,

.....

Zamilknij, lub z treścią doniosłą a żywą
 W twej piosnce na nowe *wejdź* tory,
 Pieśń z życiem współczesnem *złącz* w jedno ogniwo,
Wskaż nowe zadania i wzory.
 Z rozumu potęgą *wejdź* między olbrzymy,
 Co trzęsą świat siłą i grozą;
 A mówiąc nawiasem, i pocóż te rymy,
 Te miary, średniówki – *pisz* prozą!

.....

Jeżeli nie życzysz być głosem w pustyni,
 Nie *szukaj* natchnienia i treści... [3, s. 143–144].

У творы «Czarne myśli» лірычны герой задумваецца над сэнсам свайго існавання. Яго зварот да песні рэалізуецца асабовымі займеннікамі 2-й асобы і прыналежным займеннікам у розных склонавых формах: «Żyję dla ciebie piosnko skrzydłata»; «Jam cię ukochał, ty żyjesz we mnie!»; «Chcę ciebie dźwignąć i chcę daremnie»; «Bez ciebie tęskno na tym Bożym świecie!»; «czemuż wcześniej nie wiedziałem, // Żeś ty, piosenko, dla mnie przeznaczona? // Że twoje tony będzie mym udziałem // Snuć z mego łona!».

Пажаданні героя выражаны дзеясловамі ў форме ўмоўнага ладу:

Chciałbym wziąć rozbrat z walką codzienną,
Chciałbym myśl ludzką *śledzić* w rozwoju,
Zbadać jej każdą zwrotkę odmienną! [3, s. 145–147].

Рух у прыродзе ў вершы «Wiosna» перадаецца пры дапамозе дзеясловаў са значэннем ‘выйсці з пэўнага стану’: «ożyły», «budzą się», «ocknęły się», «powstaje», «pośpiesza», «zerwać» [3, s. 148].

Для перадачы зацішша перад бурай у творы «Urał przed burzą» выкарыстоўваюцца дзеясловы са значэннем ‘панізіць актыўнасць’:

W zieleni drzew *zamilkły* ptaszak gwary,
I rybki gdzieś *ukryły się* na dnie [3, s. 149].

Моц стыхіі ў вершы «Mróz» паэт паказвае, прыводзячы назвы прыродных з’яў, што суправаджаюцца снегам, марозам і ветрам:

I pomknął w sojuszu z przyjaznym *podmuchem*,
Z nim *śnieżne* pobiegły *zamiemie*,
Gdzie stał, tam ziemia pokryła się *puchem*,
Wichura płakała jak dziecię [3, s. 151].

Вершаваныя лісты «Mój Panie Aleksandrze!» і «Towarzyszu i Bracie!» Янка Лучына пачынае са звароткаў, у адным заключана імя: «Mój Panie Aleksandrze!» [4], а ў другім ступень адносін: «Towarzyszu i Bracie!» [4].

Пісьменнік меў сяброўскія і прафесійныя стасункі з Зянонам Пшасмыцкім і Аляксандрам Валіцкім, пра што сведчыць чаргаванне зваротаў на *ty*, *wy* і *pan*:

Czy się przyda na jutro? – *zdecydujcie sami*;
Stoczcie bitwę *stanowczą* z wszelkimi błędami,
A, jeśli *Pan* zobaczysz... [4].

Mogę *Cię* teraz nazwać, choć widziałem krótko,
Wybacz! – że tytułować zaprzestaję *Panem*,
Uczucie jest w tym razie jedyną pobudką.
Szanuję *Cię*, lecz także kochać się ośmiełę,
A, wpisując pomiędzy drogie przyjaciele,
Nie mogę mimowoli poprzestawać na tem,
Że *cię Panem* nazywam, bo już chciałbym bratem!

.....

Tyś, Bracie, pierś nadstawił szlachetną i młodą
Przeciw prądom, co pędzą silne i burzliwe
I zamiast gnuśnie płynąć z falującą modą,
Dać jej odpor wysiłki *robisz* rozpaczliwe! [5].

Твор «Май» пабудаваны на граматычным і сінтаксічным паралелізме. Янка Лучына паўтарае ключавыя канструкцыі, дадаючы новае значэнне, каб паказаць, як паступова змяняецца настрой лірычнага героя:

Wśród *jasnych* dni, *majowych* dni
Jak cudnie w lesie!
Ubiegłych chwil dziś szczęście śni
I śpiewać chce się.

Z gęstwiny gwar, *radosny* gwar
Miłością strzela.
I leci myśl do przeszłych mar
K ułudom wesela.
Znajomy wiatr z żałobnych pól
Gra hymn żałości.
Zamilkł ból, *dotkliwy* ból,
Co w sercu gości.
Wśród *jasnych* dni, *majowych* dni
Jak cudnie w lesie!
Ubiegłych chwil dziś szczęście śni
I śpiewać chce się [6].

Сумны і тужлівы настрой у творы «Jesień (Puste w koło legły niwy...)» перадаюць назоўнік са значэннем ‘пачуццё жалю’ і прыметнік са значэннем ‘напоўнены жалем’:

Jakieś głosi *smutki, troski*,
Mówi: zima prędko będzie,
Wtórzą jemu *placzem* brzożki...

.....

Nuci jakiś *tęskny* śpiewek... [6].

Верш «I szumią i z wiatrem falują jak morze» ўяўляе сабой роздум лірычнага героя, успомніць лепшыя часы яму дапамагае зварот да родных мясцін: «O łany ojczyste! rodzime wy niwy!» [6].

Пажаданні героя выражаны дзеясловамі ў форме загаднага ладу:

Wsiądźmy na kamień! *niech skryje* nas zboże,
Co gwarzy tak słodko i kwitnie.
Niech niwa ojczysta swą pieśnią *ukoi*,
Niech szmerem znajomym *zagłuszy*... [6].

У вершы «*Nie dla wszystkich uroczysta...*» паэт пералічвае прадстаўнікоў некаторых прафесій, якія не адзначаюць Каляды разам з сям’ёй:

Żołnierz, strażak, maszynista
Przy nim *palacz* u ogniska [7].

У творы «Serenada» паказаны пачуцці лірычнага героя падчас чакання каханай. Для перадачы яго жадання як мага хутчэй яе ўбачыць выкарыстоўваюцца дзеясловы ў форме загаднага ладу:

Wyjrzyj, luba, przez okienko!
Odpędź, odpędź resztki snu!

.....

*Spójrz, jak mruga ta gwiazdeczka,
Ile blasku, piękna w niej!
Zejdź! [8].*

У санеце «Winiary», каб стварыць яскравы пейзаж, ужыты прыметнікі і назоўнік, якія абазначаюць колер, і дзеяслоў са значэннем ‘набываць колер’:

Błysnął wśród zieleni poziom wody siny...

.....

*Jak tu pięknie!.. Pode mną Wisły płowa wstęga,
Przed nami przystrojone w szmaragdowe szaty
Legły brzegi Galicyi. Z końca widnokregu
Jak gdyby mgły poranne sinieją Karpaty.*

.....

*Lecę, niesiony dumą, w przezrocze błękity
Aż tam, gdzie dymią jakby w świątyni ołtarze
Niebotyczne wierzchołki, siwych Tatrów szczyty [5].*

У песні «Wisła» хуткі рытм ствараецца пры дапамозе прыслоўяў і прыметніка са значэннем ‘адбывацца ў больш моцным тэмпе’:

Nasza Wisła chyżo mknie...

.....

*Jaskółeczka po łazurze
Pędzi szybko, jakby grot.*

.....

*Od Galicyi w szybkim biegu
Wietrzyk moją muska twarz [5].*

Янка Лучына ў сваіх вершах уважліва падыходзіў да выбару моўных сродкаў. Лексіка-граматычныя асаблівасці польскамоўнай лірыкі паэта абумоўлены мэтай твора і з’яўляюцца своеасаблівым спосабам дасягнення паэтычнай выразнасці. Цэнтральныя месца ў творчасці паэта займае выкарыстанне разнастайных форм дзеясловаў. Янка Лучына часцей за ўсё ўжывае дзеясловы ў форме загаднага і ўмоўнага ладу. Пры дапамозе форм загаднага ладу аўтар дае парады лірніку / паэту, звяртаецца з просьбай да песні, шляхты, каханай. З дапамогай форм умоўнага ладу паэт выражае свае пажаданні і спадзяванні. Істотная роля адводзіцца прыметнікам і прыслоўям у формах ступеняў параўнання. Янка Лучына параўноўвае цяперашняе з мінулым і будучым, супастаўляе селяніна са шляхтай.

Паэт паўстае як творчая асоба з высокай эстэтычнай меркай і прыхільнік высокіх эталонаў, стандартаў у мастацтве. Янка Лучына праявіў свой талент як надзвычай патрабавальны аўтар да ўзроўню, зместу і формы творчасці, які клапаціцца пра мастацкую адметнасць і вартасць паэтычнага твора.

Гласарый (паводле Вялікага слоўніка польскай мовы)

- zniknąć* – przestać być widocznym lub w ogóle przestać istnieć [9, s. 978]
wyczerpać – czerpiąc płyn lub coś sypkiego z jakiegoś zbiornika, spowodować całkowite usunięcie tego [9, s. 127]
milknąć – przestawać mówić lub wydawać inne dźwięki [9, s. 458]
ciągle – bez przerwy [9, s. 110]
zawsze – za każdym razem, cały czas [9, s. 961]
tu – we wskazywanym właśnie przez mówiącego, nie charakteryzowanym dokładniej miejscu, które jest tym miejscem, w którym znajduje się mówiący lub postrzeganym jako bliskie mówiącemu [9]
tamten – konkretny, mający określoną cechę, ale postrzegany przez mówiącego jako znajdujący się dalej niż inne podobne obiekty, o których mowa [9, s. 821]
dzień – okres od wschodu do zachodu słońca [9, s. 184]
miesiąc – jeden z dwunastu okresów, na które według kalendarza dzielimy rok [9, s. 455]
rok – jeden z wielu następujących po sobie okresów w kalendarzu rozpoczynających się 1 stycznia, a kończących się 31 grudnia, którym są przyznawane kolejne rosnące numery [9, s. 712]
kryć się – robić tak, żeby nie być widocznym lub nastawionym na określone działanie w jakimś miejscu, przemieszczając się lub znajdując się tam [9, s. 379]
śmieć – mieć odwagę zachować się w określony, ryzykowny, niewłaściwy lub negatywnie oceniany w danej sytuacji sposób [9, s. 810]
blednąć – stawać się bladym wskutek silnego przeżycia lub jakiejś dolegliwości [9, s. 68]
drżeć – pod wpływem jakichś uczuć lub czynników zewnętrznych wykonywać krótkie i szybkie ruchy [9, s. 171]
wiedzieć – móc powiedzieć coś zgodnie z prawdą o tym, czego dotyczy dalsza część zdania [9, s. 894]
już – mało brakowało, by stało się to, o czym mowa [9, s. 309]
jeszcze – o tym, o czym mowa, można było to orzec prawdziwie wcześniej i można teraz [9, s. 298]
ruszyć – zacząć się przemieszczać w jakimś kierunku we właściwy dla siebie sposób [9, s. 729]
wracać – przybywać ponownie do miejsca, w którym się już było wcześniej [9, s. 913]
ostry – przenikliwy i bardzo dokuczliwy [9, s. 580]
przenikliwy – taki, który jest w stanie przedostać się przez coś [9, s. 676]
ożyć – odzyskać pełnię sił fizycznych lub psychicznych [9, s. 586]
budzić się – uaktywniać się po okresie utajenia, spoczynku lub zastoju [9, s. 83]
ocknąć się – obudzić się nagle [9, s. 540]
powstać – zacząć istnieć realnie bądź w czyjejś świadomości [9, s. 654]
pospieszać – podejmować szybko określone działanie [9, s. 649]
zerwać – spowodować nagłe ustanie jakichś relacji lub działań z nimi związanych [9]
milknąć – przestawać mówić lub wydawać inne dźwięki [9, s. 458]
kryć się – robić tak, żeby nie być widocznym lub nastawionym na określone działanie w jakimś miejscu, przemieszczając się lub znajdując się tam [9, s. 379]
smutek – stan psychiczny wywołany czymś, co dana osoba uznaje za złe, niekorzystne

lub nieprzyjemne dla siebie, charakteryzujący się obniżeniem nastroju, brakiem uśmiechu, a czasem nawet płaczem [9, s. 765]

troska – stan psychiczny wywołany jakąś trudną sytuacją lub myśleniem o tym, że może się nam lub komuś stać coś złego [9, s. 841]

płacz – reakcja organizmu wywołana bólem lub silnymi emocjami, objawiająca się wydzielaniem łez i wydawaniem cichych lub głośniejszych dźwięków [9, s. 620]

tęskny – charakteryzujący się obecnością elementów, które oddziałują na uczucia odbiorcy i wprawiają go w nastrój smutku, żalu, tęsknoty [9, s. 830]

zieleni – kolor zielony – mający kolor świeżej trawy, wiosennych liści, ogórka [9, s. 969]

siny – mający kolor niebieskoszary z fioletowym odcieniem [9, s. 753]

płowy – mający barwę bladej żółci z szarawym odcieniem [9, s. 622]

szmaragd – kolor zielony, taki jak kolor szmaragdu – kamienia [9, s. 800]

przezrocze – coś, co jest przejrzyste [9]

błękit – kolor błękitny – mający kolor jasnoniebieski, taki jak kolor nieba w pogodny, słoneczny dzień [9, s. 71]

siwy – mający kolor jasnoszary [9, s. 754]

chyżo – pokonując daną odległość w krótszym czasie niż zwykle [9, s. 109]

szybko – pokonując daną odległość w krótszym czasie niż zwykle [9, s. 804]

szybki – przebiegający w większym niż zwykle tempie [9, s. 804]

ЛИТАРАТУРА

1. *Лотман, Ю. М. О поэтах и поэзии / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство-СПб, 1996. – 848 с.*
2. *Томашевский, Б. В. Теория литературы. Поэтика : учеб. пособие / Б. В. Томашевский ; вступ. ст. Н. Д. Тмарченко; коммент. С. Н. Бройтмана при участии Н. Д. Тмарченко. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 334 с.*
3. *Niestuchowski, J. Poezje / J. Niestuchowski. – Warszawa : Gebethner i Wolff, 1898. – 155 s.*
4. *Korespondencja do Aleksandra Walickiego // Biblioteka Narodowa (Warszawa). – Rękopis 2975. – Zakład Rękopisów.*
5. *Korespondencja do Zenona Przesmyckiego // Biblioteka Narodowa (Warszawa). – Rękopis 2856. – Zakład Rękopisów.*
6. *Korespondencja do Aleksandra Walickiego // Biblioteka Narodowa (Warszawa). – Rękopis 2981. – Zakład Rękopisów.*
7. *Akwarelki myśliwskie // Biblioteka Narodowa (Warszawa) – Rękopis 5370. – Zakład Rękopisów.*
8. *Niestuchowski, J. Serenada / J. Niestuchowski // Kalendarz powszechny na rok 1889. – Warszawa, 1888. – S. 46–47.*
9. *Wielki słownik języka polskiego : [ponad 100000 haseł] / Ewa Dereń, Edward Polański. – Kraków : Krakowskie Wyd. Naukowe, 2008. – 993 s.*

Поступила в редакцию 31.05.2024